

ALOHIDA YORDAMGA EHTIYOJLI BOLALAR TA'LIMINING HUQUQIY ASOSLARI

Nurmuhammadova Ruxshoda Mirsodiq qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU Logopediya yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maxsus ehtiyojli bolalarni ta'lim va tarbiyasini ta'minlashda inklyuziv ta'lim va uning mohiyati, inkluziv ta'limning joriy etilishi uchun qabul qilingan qaror va farmonlar, ularning qisqacha mazmuni, alohida yordamga muhtoj bolalar uchun yaratilishi kerak bo'lgan shart-sharoitlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, maxsus pedagogika, ta'lim qonunchiligi, ijtimoiy himoya, teng ta'lim imkoniyati, pedagogik qo'llab-quvvatlash, ta'lim islohotlari.

Аннотация: В данной статье рассматривается инклюзивное образование и его сущность в обеспечении обучения и воспитания детей с особыми потребностями. Также представлены постановления и указы, принятые для внедрения инклюзивного образования, их краткое содержание, а также условия, которые должны быть созданы для детей, нуждающихся в особой поддержке.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, специальная педагогика, законодательство об образовании, социальная защита, равные возможности в образовании, педагогическая поддержка, реформы образования.

Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar nafaqat shaxslarda jamiyatda o'z o'rnini egallashda bir qancha muammolar yuzaga keladi. Inson hayotda o'z o'rnini egallash uchun avvalo ta'lim va tarbiya olishi kerak bo'ladi. Imkoniyati cheklangan bolalarda masalan, harakat-tayanch soxasida nuqsoni bo'lganlarda maktab, universitet va ish joyiga borishda, borishgandan so'ng esa kerakli sharoitning yetishmasligi tufayli ularda o'qish va ishlashda muammolar kuzatiladi. Kerakli sharoitlarga joylardagi zinalardan chiqish uchun panduslarning mavjudligi, eshiklarning nogironlik aravachalarining sig'ishi uchun yetarlicha kengligi, parta va stullarning joylashish o'rnini qulay bo'lishi kerak. Bu muammolarni hal qilishda prezidentimizning qaror va farmonlari mavjud.

Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni tashkil sohasini tartibga soluvchi huquqiy-normativ hujjatlarni keltirib o'tamiz.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlar yaratish hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda qabul qilingan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar ushbu jarayonning huquqiy asosini mustahkamladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-son qarori, PQ-4860 qarori, PF-5712 farmoni hamda O'ZR-637 "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni mazkur yo'nalishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun mamlakatda ta'lim tizimining umumiy huquqiy asoslarini belgilab berdi. Ushbu qonunda har bir shaxsning ta'lim olish huquqi kafolatlanib,

ta'limning uzluksizligi, ochiqligi va insonparvarlik tamoyillari mustahkamlandi. Qonun inklyuziv ta'limni davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida e'tirof etib, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun moslashtirilgan ta'lim muhitini yaratish zarurligini belgilaydi. Shuningdek, unda ta'lim muassasalarining turlari, boshqaruv mexanizmlari, davlat standartlari va pedagog kadrlarni tayyorlash tizimi aniq ko'rsatib berilgan.

Mazkur qonun normalarini amaliyotga joriy etishda Prezident farmon va qarorlari muhim rol o'ynaydi. Xususan, PF-5712 farmoni nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirishga qaratilgan. Farmonda ularning ta'lim olish, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish, kasb egallash va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ushbu hujjat nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat hayotida to'laqonli ishtirok etishini ta'minlash, diskriminatsiyani kamaytirish hamda ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Prezidentimizning PQ-4860 qarori esa alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berish tizimini yanada rivojlantirishga qaratilgan muhim dasturiy hujjat hisoblanadi. Qarorda maxsus maktablar faoliyatini modernizatsiya qilish, inklyuziv ta'limni bosqichma-bosqich joriy etish, pedagog-defektolog kadrlarni tayyorlash sifatini oshirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish kabi vazifalar belgilangan. Ushbu hujjat ta'lim tizimida integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish orqali barcha bolalarning sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Mazkur strategik hujjatlarning amaliy ijrosini ta'minlashda Vazirlar Mahkamasining 638-son qarori alohida ahamiyatga ega. Qarorda umumiy o'rta ta'lim maktablarida inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibi, o'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi hamda ta'lim muassasalarini moslashtirish mexanizmlari belgilangan. Jumladan, maktablarda panduslar o'rnatish, maxsus o'quv vositalaridan foydalanish, logoped, psixolog va defektolog mutaxassislar faoliyatini yo'lga qo'yish kabi chora-tadbirlar nazarda tutilgan. Bu esa inklyuziv ta'limni nazariy g'oyadan amaliy tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, yuqoridagi normativ-huquqiy hujjatlar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, yagona maqsad – har bir shaxs uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish hamda nogironligi bo'lgan fuqarolarning jamiyatga to'laqonli integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu hujjatlar asosida mamlakatda insonparvar va adolatli ta'lim tizimini shakllantirish, inklyuziv ta'limni keng joriy etish hamda ijtimoiy himoya mexanizmlarini mustahkamlash uchun mustahkam huquqiy poydevor yaratilmoqda.

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv yondashuv nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy zarurat sifatida qaralmoqda. Chunki ta'lim jamiyat taraqqiyotining asosiy omili bo'lib, unda barcha bolalarning teng ishtiroki ta'minlanishi muhimdir. Shu nuqtai nazardan, qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar nafaqat ta'lim jarayonini tartibga soladi, balki jamiyatda insonparvarlik, bag'rikenglik va tenglik tamoyillarini mustahkamlaydi.

Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi — alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni jamiyatdan ajratmasdan, ularni umumiy ta'lim muhitiga integratsiya qilishdir. Bu yondashuv bolalarning ijtimoiylashuv darajasini oshiradi, ularda o'ziga ishonchni shakllantiradi hamda kelajakda mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu

bilan birga, sog'lom tengdoshlar orasida ham bag'rikenglik, hamkorlik va o'zaro yordam ko'nikmalari rivojlanadi.

Prezident farmon va qarorlarida inklyuziv ta'limni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari sifatida pedagog kadrlar salohiyatini oshirish, o'quv dasturlarini moslashtirish va zamonaviy metodikalarni joriy etish vazifalari alohida ta'kidlangan. Bu esa maxsus pedagogika va psixologiya fanlarining amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Chunki inklyuziv ta'lim jarayonida o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlovchi ham bo'lishi lozim.

Normativ hujjatlarda inklyuziv ta'limni joriy etishning bir qator amaliy mexanizmlari belgilangan. Ular quyidagilardan iborat:

- Birinchidan, ta'lim muassasalarini moslashtirish masalasi muhim hisoblanadi. Bu jarayon maktab infratuzilmasini nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun qulay holatga keltirishni, maxsus texnik vositalardan foydalanishni, o'quv xonalarini ergonomik jihatdan moslashtirishni o'z ichiga oladi.

- Ikkinchidan, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish zarur. Inklyuziv ta'lim sharoitida o'qituvchilar differensial yondashuv, individual ta'lim dasturlari tuzish, psixologik-pedagogik diagnostika o'tkazish kabi ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida maxsus pedagogika, defektologiya va inklyuziv ta'lim metodikasi bo'yicha alohida kurslar joriy etilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

- Uchinchidan, oila va ta'lim muassasasi hamkorligini kuchaytirish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshiradi.

Chunki bolalarning rivojlanishida oilaviy muhit muhim rol o'ynaydi. Normativ hujjatlarda ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish, ularni ta'lim jarayoniga faol jalb etish zarurligi ham qayd etilgan.

Shunga qaramay, inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida ayrim muammolar ham kuzatilmoqda. Jumladan, ayrim hududlarda moddiy-texnik baza yetarli darajada shakllanmagan, maxsus mutaxassislar soni kam, o'qituvchilarning inklyuziv ta'lim bo'yicha metodik tayyorgarligi yetarli emas. Bundan tashqari, jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan stereotip qarashlarning mavjudligi ham inklyuziv ta'lim rivojiga to'sqinlik qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun normativ-huquqiy hujjatlar asosida tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, ta'lim muassasalarini bosqichma-bosqich moslashtirish, pedagoglarni qayta tayyorlash kurslarini kengaytirish, maxsus o'quv adabiyotlari yaratish, raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish kabi vazifalar belgilangan.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar yagona tizimni tashkil etadi. Ular ta'limning huquqiy asoslarini belgilashdan tortib, amaliy mexanizmlarini ishlab chiqishgacha bo'lgan barcha bosqichlarni qamrab oladi.

Mazkur hujjatlar ijrosi natijasida mamlakatda har bir bola uchun teng ta'lim imkoniyatlari yaratilmoqda, nogironligi bo'lgan shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi kuchaymoqda hamda insonparvar jamiyat barpo etish yo'lida muhim qadamlar qo'yilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-637). – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5712-son Farmoni. Nogironligi bo'lgan shaxslarni ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4860-son Qarori. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berish tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. – Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 638-son qarori. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida. – Toshkent, 2021.
5. Umumiy O'rta Ta'lim Tashkilotlarida Inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibi bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent, 2024
6. R.M.Nurmuhammadova SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN
THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH COLLETIONS OF SCIENTIFIC WORKS
WARSAW 2026